

Hegyi Pál

Az ismeretlen angolszász epepeia újabb kalandja

Mi a rocker¹ most?²

A rock műfaja azokból a kivételekből áll, amelyek erősítik a szabályt. Nem csoda hát, ha valamennyi róla tévesen állított dolog ellenkezőjének hamisságáról is elmondható, hogy igaz. Vagyis a rockírás nem tudományos eredményeken alapul, hanem hóbortokon, s az itt következő írást is ekként kell olvasni. Igaz/nem igaz döntések helyett inkább tetszik/nem tetszik válaszokat kérek értelmezésem számára, mely egy speciális rock and roll-hallatot ajánl — kipróbálásra.

Úgy tartják, egyszer csak (körülbelül negyven évvel ezelőtt) megszületett a rock műfaja. Akkoriban már olyan dolgok voltak a levegőben, mint a kommersz és a művészi elkülönítéséből adódó problémák (vö.: a jazz-zel kapcsolatos szélsőséges álláspontok a korban); s egyáltalán a töredezettségnek és eklektikának lehetőségeivel terhes formátlanságai. Egy öntudatlan művészetben mindez ösztönösen volt jelen. A rock későbbi, kora ellentmondásait legszélsőségesebben reprezentáló műfajának nem annyira gyökere, mint inkább csírája és palántája a rock and roll. Ezt a fogalmat először negatív állításokkal kívánom definiálni elhatárolva így a rock köznyelve által sejtetett, illetve megegyezésesnek vélt (általam kisbetűvel elkülönített) műfaji megjelölésektől. Tudnunk kell azonban, hogy ezzel a beavatkozással önkényesen fiktívvé alakítottuk fogalmunkat (így legalább az olvasás idejére bizonyosságot teremtve a magunk számára). A rock and roll műfajához hozzátapadt valamennyi megjelölést (gospel, bebop, twist, rockabilly, rock and roll, rhythm and blues, hard rock, heavy metal, punk, underground, pop. . .) elvonva ebből az agyontágított halmazból az így előre körülhatároltlan magot csupán orientáló jellege miatt nevezem el Rock & Roll-Hard Rocknak. Ezzel azt szeretném kifejezni, hogy egyrészt ez a fogalom nem fedhető le Little Richard vagy a Deep Purple zenéjével; másrészt, hogy véleményem szerint a Rock & Roll-Hard Rocknak — egyelőre pontatlanul fogalmazva — valami olyasmi az alapvető és eredeti (tehát a rock and roll korához és stílusához tartozó) meghatározottsága, amit ma hard rocknak nevezünk. Ez azonban apai örökség. A Rock & Roll-Hard Rock anyja a blues: innen a kapcsolat valamiféle ősi kollektív tudattal. Ez semmi mást nem jelent, mint kontinuitást, eredetet: egy műfaj nem születhetik a semmiből. A rock zabigyerek, az apaság megállapítása nehéz: talán az az urbanizált, modern szituáció, ami nélkül nem élhetett: a koncert. A Rock & Roll-Hard Rock tehát mindenekfölött akció, „mindenfajta dokumentáció csupán megismételhetetlenségének bizonyítéka”

¹ „Rocker n 1/b bukfencező játékszer” Ország László: Angol—magyar szótár, II. kötet.

² 1990. október

(Molnár Gergely, SPIONS). A mi nemzedékünk az eredeti élményről semmit sem tudhat. Annak centrális (nem provinciális), naiv megnyilvánulásaiiban valójában csak kevesen vehettek részt. A műfaj kezdeteit negyven évvel ezelőtt, a Rock & Roll-Hard Rockot olyan tíz-tizenöt évvel későbbtől számíthatjuk. Ez utóbbi mára már nem létezik. Gyakorlatilag öt-tíz év alatt elvesztette eredeti létét, naivitását, s azóta csupán emlékezik. Megalkotói ma középkorú férfiak, nők (vagy azok lennének, ha élnének) és zenéjük, ha van, „nem szól senkinek”.³ Természetesen a rock műfaja nem halt meg. Újra és újra megtermékenyül a Rock & Roll-Hard Rock emlékeitől; illetve az alapvető meghatározottság eszközeitől segítve, terhétől elnehezítve „úttalan utakra” indult. Így többek között létrehozott egy új, teljes értékű művészi formanyelvet is. De hát miért kellett meghalnia a Rock & Roll-Hard Rocknak?

A Rock & Roll-Hard Rock egyetlen lehetséges eredeti megnyilvánulási formájának, a koncertnek elemzésével próbálunk meg eljutni a válaszhoz, s egyben a fogalom pozitív definiálásához. A koncertet három szempontból vizsgálhatjuk: az együttes tagjainak zenei akcióiban, a színpadon játszódó cselekményekben, illetve a közönség reakcióiban. Az ezekre irányuló elemzést az eszközközpontúság, a nemiség, és a küzdelem/harc fogalmai fogják segíteni.

A zenei megszólalást tekintve a technicizáltságot az elektromos hangzás, a torzítók használata; a szerkezetet illetően a riffek, a szólók (szélsőséges formái, mikor teljesen önállóan, a zenei háttérből, hangnemből kitörve szólalnak meg), és a torokrepesztő énekesi teljesítmény jelentik. A zenei nemiség formálói a hűrpörgetés, illetve -nyújtás, a sikolyok, a lihegés, és a frikciós ritmus mint zenei alap. A hangszerek, illetve az ének és a gitár párbajai a küzdelem fogalmából táplálkoznak.

E performance színpadi akcióiban a zenész behelyettesíthetővé válik hangszerével (az énekes a mikrofonnal/mikrofonállvánnyal), amely immár szimbólum, így akként is kezelendő (ha például az önpusztítás ideológiája kerül kapcsolatba a Hard Rockkal, hát pusztuljon a hangszer). Ugyancsak jellemző a pózolás hangszerrel, mikrofonnal, a különféle zsonglórmutatványok (dobverőpörgetés, szóló gitárral a fej mögött), sőt torna-mutatványok is (bakugrás, spárga, *bukfenc*, céltalan futás a színpadon). A nemiség szorosan összefügg a tárgyközpontúsággal (szeretkezés mikrofonállvánnyal, gitárral), és a színpadi mozgással, valamint idetartozik még az image is, ami elsődleges argumentuma a zenésznek, s szintén behelyettesíthető vele (a hosszú haj, a fekete szín, az extrém öltözködés, vagy éppen a meztelenség). A totális színpadi akció harc- és küzdelemjellege világosan érzékelhetővé válik a gitárhős és a frontember kifejezésekben. A színpadi mozgás ismét felsorolható, valamint a színpadi interakciók is (a zenészek egymást heccelik), és olyan szélsőséges agressziók is, mint a színpad felgyújtása, és a technikai felszerelés (erősítők, hangfalak) rombolása.

A közönség reakcióiban valamiféle imitációs rendszer, a színpadon történetekkel való teljes azonosulás figyelhető meg. Ennek alapja nem más, mint a teljes feloldódás az akcióban, az extázis színpadon innen és túl. A Rock & Roll-Hard Rock per-

³ L. Nagy Zsuzsa cikkét a Magyar Napló II. évfolyamának 38. számában.

formance-ban jelenlétként és hangulati tényezőként szétáradó fizikai részvétele mellett a befogadó saját művészi jelenlétét is érzékeli. A közönség mozgásával, kezével a gitárjátékot, a dobolást, a billentyűs ujjmozgását imitálja. Végigénekel egy koncertet, holott maga sem hallja saját magát. A koncert alapvető szexuális töltöttsége nem korlátozódik a színpadra (a buli szó ennek a fokozott, zene, alkohol, drog által kiváltott érzelmi hatásnak az elvárását jelzi), a koncerteken megesett szeretkezések az ilyen izgalmi állapot fizikai beteljesülései. A határok művészi valóság és az éppen adott szituáció között elmosódni látszanak. A harc fogalmát a közönségre vonatkoztatva az előbbi megállapítás megerősödik, hiszen a csápolás, fejrázás, ugrálás, verekedés, és pusztán bizonyos embersűrűség már önmagában is csatamezővé változtat bármilyen helyszínt.

Az elemzés eddigi menete szándékom szerint megvilágította, hogy az itt felsorolt tények valamennyien jól beilleszthetők a Rock & Roll-Hard Rock saját maga kialakította toposzrendszerébe. A toposz kifejezést kimondottan szorosán, eredeti jelentésében használok: valamilyen közösség által közismertnek, megegyezésesnek elfogadott ismétlődő motívumot értve alatta. Most, hogy ez a fogalom előkerült, úgy tűnhet végképp eltávolodtunk eredeti célunktól. Valójában az történt, hogy a miért halott? kérdés megválaszolására tett erőfeszítéseink első állomásaként arra kaptunk választ: mi volt. Segédfogalmainkról (technicizmus, szex, harc) kiderült, hogy központi szerepűek. A hozzájuk kapcsolódó toposzrendszer a blues közvetítő közegéből táplálkozva a koncert szituációjában kialakult szerencsés konstelláció hatására létrehozott egy olyan művészi közlésformát, amely éppen mert oly sok körülmény egybeesését igényli, ritkán adatik meg. A Rock & Roll-Hard Rock eredetéből merítve megteremtette az egyetlen, akcióban létező eposzi nyelvet a huszadik század harmadik negyedében. Ellentétben más, az eposz továbbélését bizonyító jelenségekkel (a szórakoztató irodalom bizonyos része, egyes kommersz filmek), a Rock & Roll-Hard Rock rendkívül közel áll az eposz eredendő természetéhez, mert ha nem is orális, de auditív, és főképpen: előadásában él. Természetesen a különbségek az ógörög epikum és e között az eposzi nyelv között léteznek. A civilizációs folyamat egy másik állomásán még a hasonló szerepű elemek sem lehetnek hasonlóak, jelentésük alapvetően különbözik. A koncert veszi fel a héroszok korának jelentését: ez az egyetlen kiemelkedés az immáron rozsdásvaskor folyamatos süllyedéséből. A közönség a közösséggé (!) válik, míg a zenészek maguk a héroszok. Mint már megállapítottuk az eposz toposzrendszere egyrészt a színpadi mozgásban feleltethető meg a Rock & Roll-Hard Rocknak, másrésztől zenei formanyelvvé alakulva jut el közönségéhez. Menelaosz harcban-erős hangja süvölt dürokbán, pentatón hangsorokban, szekund, kvart és kvint akkordmenetekben. A zene kompozíciója eposzain elnagyolt, önismétlő és monoton: az E-dúr diktatúrája. Az új héroszok korának embere képes élvezni azt a zenei enumerációt, amelynek epikus őst az eposzban már rég nem. A hérosz számára a közösség/közönség a benne létező hírnévén (vagyis az eposzi hír új fogalmán: a fame-en keresztül) válik mindennél fontosabbá, elsőrendűvé, akár az önpusztítás árán is („halj meg és nagy leszél!”). A közösség pedig eggyé válik bizonyos értelemben a választott együttesel, erre utal a

groupie-k gyűrűje, s az, hogy az együttes által képviselt igazság közvetlen hitelt nyer. Ez az oka a művész által sokszor művész volta miatt nem teljesíthető, vagy éppen hogy csak így élhető, hirdetett életforma (egyik napról a másikra) tömeges felvállalásának. A képviselt igazság azonban lényegét tekintve mégsem szövegszerű, ez az eposzi megnyilvánulási mód hangsúlyozottan nem epikus. A szövegnek csak mint hangalaknak van jelentősége. A Rock & Roll-Hard Rock együttesben a zenét a gitárhős, a szöveget az énekes frontember írja. Eposzian didaktikus és szigorú felosztás ez. Ezt az eposzt pedig a gitárosok írták meg. A szöveg csupán csak egy (persze pontosan kikevert) hangszín a többi hangszere mellett. Ezt legjobban a nem angol anyanyelvű érti meg, akinek közvetlenebbül adatik meg az eredeti Rock & Roll-Hard Rock megismerésének lehetősége, hiszen a meg nem értett angol sorok számára valamilyen kizárólagos, csak egyetlen konkrét szituációra szóló ünnepi nyelvet jelentenek. Az angol szöveg mitikus nyelvmágia alapjává válik.⁴

Ez a műfaj azonban, amelynek valóságos eredeti értelmét és jelentését az frás megpróbálta feltárni, mára már nem létezik. Az eposz revival-je mindössze percnyi életű lehet abban a században, amely annyira kegyetlenül bánik el valamennyi olyan jelenséggel, amely viszonylag sok ember közös, nem teljes egészében fogyasztói együttműködését kívánó ideák lényegi megvalósítására tör. Naiv korszakának végetértével a Rock & Roll-Hard Rocktól valamennyi jellemzője elidegenedett. A teljes, nagy tabló darabokra tört mozaikjait az eredeti kép jelentése nélkül örökölni hagyva az elkövetkező nemzedékek számára. Úgy tűnik, a rock eddig el nem készített definíciója, az a meghatározás, amely el képes különíteni minden más zeneművészeti tevékenységtől, legfeljebb ha (zenei és előadóművészi értelemben véve) technikai jellegű és formai megszorításokat tartalmaz. Ez a műfaj a művészi tevékenység számára csupán egy speciális anyagot jelent. A kommersz nagy számainak törvénye alapján ezzel az örökséggel leginkább csak tisztességtelenül, fosztogatók módjára bánunk. Van azonban úgy is, hogy nem így: csakhogy ilyenkor nagyon kivételes esetben halljuk a hard rockot emlegetni. Van úgy, hogy így meg úgy is; s ez a hintapolitika alapvető jellemzője a rocknak. Létezik azonban egy negyedik lehetőség. Ennek felbukkanása, aktualitása fog választ adni az alcímbe feltett kérdésünkre.

Úgy vélem, a rock túlbujánzása párhuzamba hozható a művészettörténet manierizmusaival. Ezekben a korszakokban olyan erőssé válik a hagyomány, hogy úgy tesz már mindent megírtak, nincs új a nap alatt. Az ilyen stílusirányzatok számtalan jellemzője közül az egyik az invenció, az eredetiség fogalmának átértelmeződése. A zsenikultuszokban kiteljesedett ihlet helyett, az alkotó a mesterségre helyezi a hangsúlyt. Az eredetiség a hagyomány elemeinek meghívásában, variálásában, egyáltalán a velük való szembesülésben találja meg önmagát. Az analógia könnyen követhető. A Rock & Rollt megírták, nincs mit írni rajta. A feladat idézni és ezzel felidézni. Mégis

⁴ Ez nem jelenti azonban a rock műfajára nézve a szöveg elhanyagolását. Éppen az angol nyelv izoláló tulajdonsága lehet az egyik kiváltó oka annak, hogy később megszülettek a kifejezetten szövegcentrikus rockzenék, így avatva a rockot tökéletes médiumává, illetve egyenrangú anyagösszetevőjévé bármilyen nyelvű szövegnek.

miben van tehát akkor az invenció? Az írás elemzésrészében felvázolt Rock & Roll-Hard Rock képet természetesen hiába is kérnénk számon teljességében bármelyik együttestől is azok közül, akik megalkották. Azoknak a tevékenysége, akik az élő, szervesen alakuló folyamatban vettek részt, nem köthető minden elemében a rájuk ragasztott címkéhez. A természetesség mindig is a hibát, a szabálytalanságot vonzza. Nekik nem sikerülhetett, céljuk sem lehetett saját művészetük esszenciális sűrítése. De sikerülhet ez az utódok tudatosságának. A Cult 1987-es *Electric* című lemezén a Rock & Roll-Hard Rock zene hallható, az egyetlen huszadik századi auditív eposzi nyelv, mely immáron nem lehet más: emlékezés a Halottra a soha nem volt teljesség felmutatásával. A cél az eredeti, naiv érzés tudatosítása: a művészet imitációja. A tudatosság megkerülhetetlen, hiszen ez a zene az eposz zenei újraélesztésének újraélesztése. Már maga az a tény is, hogy éppen egy dokumentálhatatlan műfajról készül nagylemez, ezt jelzi. Nem mintha nem készültek volna húsz évvel ezelőtt hard rock lemezek. Ám amíg ezek a zenei anyag rögzítései voltak, s mint ilyenek — hitem szerint — halvány lenyomatai a koncertélménynek, addig a Cult-lemez, eltérő művészettörténeti pozíciójából következően, létének pusztá tényével rögzíti — hogy lehetetlen rögzíteni. Az album gyakorlatilag Kinks-, Rolling Stones-, Led Zeppelin- és AC/DC-számok riffjeiből áll; a Rock & Roll-Hard Rock hangulatát, lendületét legjobban megragadó, Steppenwolf-dalt, a *Born To Be Wild*-ot, pedig teljes egészében idézi. A hangszerelés, az ének puritán, a szólók egyszerűek, letisztultak, lassú szám egyáltalán nincs, mindent a lendület ural. Nem lehet tudni, ez a teljesítmény mi inkább: a művész nagyszabású küzdelme, virtuóz emlékezés, vagy pedig lélegzetelállítóan bravúros cirkuszi bűvészműtatvány. A Cult együttes ugyanis eljátssza azt, hogy Rock & Roll-Hard Rockot játszik.

Országh László szócikke tehát pontosnak bizonyult.

Patti Smith

